

עבודה זרה דף מ"ד

משנה

רבי יוסי אומר, שוחק וזורח לרוח או מטיל לים, שלא יכשל ישראל ליהנות ממנה. אמרו לו, אם יזרנה לרוח יש הנאה ממנה, כיוון שנעשה זבל, ונאמר "וְלֹא יִדְבֶּק בְּיָדָךְ מֵאוֹמָה מִן הַחֲרָס".

גמרא

נחל קדרון אינו מגדל צמחים מביאה הגמרא ששנינו בברייתא, אמר להם רבי יוסי, והלא כבר נאמר שמושה לאחר ששרף את העגל טחנו והשליכו לנחל¹⁵⁹? אמרו לו, שם השליך למים כיון שרצה לבודקם כסוטות, שכשהחוטאים שתו מהמים מתו¹⁶⁰. אמר להם רבי יוסי, והלא כבר נאמר "וַיִּכְרַת אֶסָא אֶת מִפְלֶצֶתָהּ וַיִּדְק וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל קִדְרוֹן" ולא חשש לזבל? אמרו לו אין משם ראייה, כיון שנחל קדרון אינו מגדל צמחים¹⁶¹, ולא מועיל כזבל. שואלת הגמרא, והרי מצינו שצמחים גדלים בנחל קדרון, שנינו, דמים החיצונים והפנימיים ששיריהן נשפכים על יסוד מזבח החיצון, יורדים מן היסוד לרצפה מתערבים בסילון של מים שהיה בעזרה ויוצאים לנחל קדרון, ונמכרים לגננים לזבל גנותיהן ומועלים בהן¹⁶²? מתרצת הגמרא, שיש בו מקומות שמגדל צמחים, ויש בו מקומות שאין מגדל צמחים.

מבררת הגמרא, מהי המפלצת שעשתה אם המלך? אמר רב יהודה, שעשתה ליצנות מופלאה, כפי ששנה רב יוסף, כמין זכרות עשתה לאותה דמות, והיתה נבעלת לו בכל יום.

159 כתב רש"י, שהקושיא היא מהכתוב ו"אכות אותו טחון", אבל לא מ"ואשרוף", כיוון שכל זמן שלא שחקו הרי הוא מחובר ואינו נעשה זבל. רש"י. ותוס' חולקים ומפרשים: שרבי יוסי מביא ראייה מהסיפא דואשליך את עפרו אל הנחל הרי שלא זרקו לים אלא לנהר, ונהר אינו אלא כמו זורה לרוח שכן דרך נהרות שמתגרשים מימיהם רפש וטיט על גדותיהם ושם עושה זבל ואפ"ה לא חש משה רבינו לכלום אמרו לו הרי הוא אומר ויזר וישק לא נתכוין אלא לברקן כסוטות והשקה אותם הזהב ולא נשאר מן הזהב כלום. אבל ודאי אין שחיקה מועלת בשאר מימות.

160 כפי ששנינו זיבח וקיסר בסיף, גיפף ונישק באסכרה, שמח בלבו בהדרוקן. רש"י.

161 כ' התוס' שהכוונה שכיוון שהקרקע לא מגדלת צמחים השחקי כסף לא יכולים להיות גורם המסייע להצמיח את הצמחים, אבל בקרקע שמצמחת השחקי מתחת מזבלים ומסייעים לצמיחה, אי נמי כשנשרף כמו עגל מגדל צמחים ובלא שריפה לא מגדל.

162 אין הכוונה לקרבן מעילה, כיוון שאין מעילה בדם קדשים, אלא שאסור ליהנות מהן אלא בדמים. רש"י.

אין אדם אוסר דבר שאינו
 ש"ל
 אמר להן רבי יוסי, יש ראייה ממה שנאמר "וכתת
 נחש הנחשית אשר עשה משה" דהיינו שאף
 שעשו עבודת כוכבים רק כיתתה. אמרו לו משם ראייה? הרי נאמר
 "ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף" ודרשו חכמים לך משלך, ואין אדם
 אוסר דבר שאינו שלו, ולכן אלו שהקטירו לו לא היו יכולין לאסרו,
 שאין בידם כח להקצותו לעבודת כוכבים. ומעיקר הדין מותר ליהנות
 ממנו ולא היה צריך לכתתו, אלא כיון שראה שטעו ישראל אחריו עמד
 וכיתתו, לפרסם את הדבר. אמר להם, והרי נאמר "ויעזבו שם את
 עצביהם וישאם דוד ונאנשיו", ומשמע מהצורה שתרגם רב יוסף את
 הנאמר "תזכרם ורוח תשאם", שוישאם הכוונה שזרה לרוח. אמרו לו
 משם ראייה? הרי הוא אומר "וישרפו באש", ומכך שלא נאמר במקרא
 אחד וישרפם וישאם, מוכח שלא שרפם ואחר כך זרה לרוח, אלא נטלם
 עמו ונהנה מהם. שואלת הגמרא מכל מקום המקראות שותרים, כוון
 שמ"וישרפם" משמע שאסור בהנאה, ומ"וישאם" משמע נהנה מהם?
 מתרצת הגמרא, שכך הקשה רב הונא, ותירץ שקודם שבא איתי הגיתי
 וביטלה אמר דוד לשרפם, ואחר שבא¹⁶³ ביטלה. ולמדו זאת מכך שנאמר
 "ויקח את עטרת מלכם מעל ראשו ומשקלה כפר זהב", וקשה איך
 לקחה הרי זה איסורי הנאה? אמר רב נחמן, איתי הגיתי בא וביטלה ואחר
 כך וישאם דוד.

עדות הכתר לבית דוד שכל
 הראוי למלכות מתאים לו
 שואלת הגמרא אם משקלה ככר זהב דהיינו
 ששים מנה, אם כך היא מאד כבדה, ואיך נשאה
 דוד על ראשו? אמר רב יהודה בשם רב, הכוונה שראויה היתה לנוח על
 ראש דוד, אבל לא הניחה ממש על ראשו. רבי יוסי ברבי חנינא אמר,
 אבן שואבת שדרכה להגביה המתכת ולתלותה באויר היתה בה¹⁶⁴, והיתה
 נושאת את העטרה ומגביהתה. רבי אלעזר אמר, אבן יקרה היתה בה,
 ששוה ככר זהב¹⁶⁵.

163 איתי הגתי עובד כוכבים היה. רש"י. ו' התוס' שלא כפה עובד כוכבים לבטלה, וכן לא שברוה, כיוון שיש
 חילוק בין עבודת כוכבים של עץ לשל מתכת.

164 וכשהיה יושב על כסא מלכותו מניחה ואבן שואבת שקועה למעלה ולא היתה האבן שואבת חקוקה בנזר.
 תוס'.

165 ומשקלה ככר זהב היינו ששקולה היא ככר זהב. רש"י.

עדות שדוד ראוי למלוכה
שמוניח עטרה עם התפילין

מבררת הגמרא מה הייתה כוונת דוד בכתוב
"זאת היתה לי כי פקדתי נצחתי?" שכך אמר,
בשכר שפקודיך נצרת, עטרה זו מעידה עלי שאני הגון למלכות. ומהי
עדותה? אמר רבי יהושע בן לוי, שהיה מניחה במקום תפילין¹⁶⁶, ויושבת
בראשו יפה ומכוונת למדת ראשו¹⁶⁷. שואלת הגמרא אם כך איך הניח
תפילין? אמר רב שמואל בנו של רב יצחק, מקום יש בראש להניח שני
תפילין¹⁶⁸.

נאמר: "ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר ואת העדות"¹⁶⁹, נזר
זה כתר, אבל מהי העדות? אמר רב יהודה בשם רב, עדות היא לבית
דוד, שכל הראוי למלכות הכתר מתאים לו, וכל שאינו ראוי למלכות
אינו הולמו. "ונאדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך", אמר רב
יהודה בשם רב, שניסה שתתאים לו ולא התאימה. "ויצעש לו רכב
ופרשים וחמשים איש רצים לפניו", ומביאה הגמרא ששנינו בברייתא
שיחודם¹⁷⁰ היה שכולם נטולי טחול¹⁷¹, ונטל הבשר בכפות רגליהם מן
העצם, ולא היו מרגישים בקוצים ובברקנים.

משנה

מרחץ שיש בו עבודת כוכבים
שאל פרוקלוס¹⁷² בן פלוספוס את רבן גמליאל
בעכו¹⁷³, כשראהו רוחץ במרחץ, שהיה בחצר
של עבודת כוכבים הנקראת אפרודיטי¹⁷⁴, כתוב בתורתכם, "ולא
ידבק בגידך מאימה מן החרס", ואם כן מדוע אתה רוחץ במרחץ של
אפרודיטי? אמר לו, אין משיבין דברי תורה במרחץ לפי שאדם עומד

166 חריץ שבראשו למעלה מן הפדחת, מקום שמוחו של תינוק רופס. רש"י

167 וזה נס גדול ששם אין הראש עגול והיא היתה עגולה ממש ואף על פי כן היתה מכוונתו ומיושבת בראשו. תוס'.

168 שברוחב יש מקום לשני רצועות, והיא היתה נוחה בחצי רחבו. רש"י.

169 ביזאש כתיב, בבן אמציה שהחביאה אותו אחותו כשהרגה עתליה את כל זרע המלוכה, וכשגדל הוציאהו ונתנו עליו הנזר לעדות שהוא מזרע המלוכה. רש"י.

170 שכתוב "ויעש לו" ומשמע שהיו משונים. רש"י.

171 הטחול מכביד. רש"י.

172 מין עובד כוכבים היה. רש"י.

173 עמוד ב'.

174 צורת כוכב נוגה. כך פירש הרמב"ם ז"ל. רע"ב.

ערום. שיצא אמר לו¹⁷⁵, שהמרחץ קדם לה, והמרחץ נעשה לכל מי שבא למרחץ, והיא אינה יכולה לגזול את הרבים. ועוד תשובה ענה לו, שאין אומרים נעשה המרחץ נוי לאפרודיטי, כיוון שהמרחץ אינו דבר נוי אלא אומר נעשה אפרודיטי נוי למרחץ ונמצא שהיא משמשתו, והיא טפלה והוא עיקר.

דבר אחר, הרי אף אם נותנים לך ממון הרבה, הרי אינך נכנס לעובדת כוכבים שלך ערום ובעל קרי ומשתין בפניה, זו עומדת על פי החרץ שעשוי בקרקע להוציא שופכין לרשות הרבים, וכל העם משתינים לפניה, ולא נאמר בתורה לאיסור, אלא אלהיהם, ולכן את שנוהג בו משום אלוה אסור, את שאינו נוהג בו משום אלוה מותר.

גמרא

שואלת הגמרא איך אמר רבן גמליאל למין אין משיבים במרחץ כשעמד במרחץ שאין משיבים במרחץ, הרי אמר רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן, בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא? ואם תאמר שאמר לו בלשון חול, והרי אמר אביי שבבית המרחץ מותר לומר דברים של חול בלשון קדש, אבל דברים של קדש אסור לאומרם בלשון חול שלא יוצאים מקדושתם? עונה הגמרא, שיש לשנות שכשיצא אמר לו אין משיבים במרחץ.

אמר רבי חמא בר יוסף אמר רבי אושעיא ברבי, מהי 'תשובה גנובה' תשובה גנובה השיב רבן גמליאל לאותו הגמון כלומר דחהו בקש¹⁷⁶. ואני אומר¹⁷⁷, אינה גנובה. ומסבירה הגמרא שהכוונה לתשובה שאמר זו עומדת על פי הביב וכל אדם משתין בפניה. ואמר לו שהיא גנובה, כיון שאין חיסרון במה שמשתיין בפניה. שהרי אמר רבא, פעור יוכיח שפוערים לפניו בכל יום ואינו בטל? והשיב שאינה גנובה, שזו עבודתה בכך וזו אין עבודתה בכך. אביי אמר,

175 ואור"י דג' בתים יש במרחץ כמו שמפרש בפ"ק דשבת (דף י.) פנימי אין שם שאילת שלום אמצעי יש בו שאילת שלום ואין שם דברי תורה חיצון מותר אף בד"ת והוא שאלו בבית הפנימי ושם לא השיבו כלום וכשיצא מבית הפנימי לאמצעי השיבו אין משיבין במרחץ ומשום דרכי שלום השיבו כך מפני איבת אותו הגמון דהוי כמו שאילת שלום וכשיצא לבית החיצון השיבו תשובות ממשנתנו שאף דברי תורה מותרים שם. תוס'.

176 ולתוס' נראה לפרש גנובה כלומר עלובה ומכוסה ממנו.

177 רבי חמא אמר זאת, ונחלק על רבי אושעיא רבו. רש"י.

הכוונה למה שאמר לו, אני לא באתי בגבולה והיא באה בגבולי. והיא תשובה גנובה, שאפילו קדמה עבודת כוכבים למרחץ היה מותר לרחוץ שם. כמו ששנינו, עבודת כוכבים שיש לה מרחץ או גינה מותר להנות אם לא יחזיק טובה לכומרים¹⁷⁸, ואין נהנין מהן בטובה¹⁷⁹. והשיב שאינה גנובה, כיון שרבן גמליאל היה חשוב, וטובה היא להם כשהוא נהנה מהן ולכן אם לא שהמרחץ קדם היה אסור לו לרחוץ שם.

רב שימי בר חייא אמר, הכוונה למה שהשיב לו זו עומדת על הביב וכל אדם משתיינין בפניה, והיא גנובה שהרי שנינו רק בפניה, השתיינין בפניה, גיררה וזרק בה את הצואה הרי זו אינה בטילה¹⁸⁰. והטעם שאמר שאינה גנובה, ששם לפי שעה כיוון שכעס עליה זלזל בה ואחר כך מפיסה, אבל כאן כל הזמן עומדת בזיוולה. רבה בר עולא אמר, הכוונה למה שאמר לו אין אומרינן נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי, אלא נעשה אפרודיטי נוי למרחץ. והיא גנובה, שהרי שנינו בברייתא, האומר בית זה לעבודת כוכבים, כוס זה לעבודת כוכבים לא אמר כלום, שאין נאסר לעבודת כוכבים באמירה כהקדש, עד שיקריב לפניה בתקרובת. והוא חלק שאינה גנובה, שאם היתה הרחיצה נוי לעבודת הכוכבים, היה אסור לרחוץ ולייפותה אף על גב שהמרחץ לא נאסר בהנאה.

178 רש"י פי' לקמן (ד' נא:): בטובה בשכר וכן פר"ח ולא נהירא לר"ת. אלא כפירש"י כאן.

179 נראה לר"ת דמה שאנו אופין עתה בתנור של כומרים וטוחנין בריחים של מים שלהם ודאי ליכא למיחש דלא מיבעיא בשכר דשרי דאין אנו מחזיקין להם טובה אלא אפילו שלא בשכר נמי מותר כיון שאין התנור והריחים בבית העבודת כוכבים עצמו כמו הכא מרחץ של אפרודיטי. תוס'.

180 גירסת רש"י יררה בטיט ובצואה לא בטלה.